

УДК 811.133.1'373.7]:[7.04:539.91]

ПАВЛЮК Олена – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри викладання другої іноземної мови, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, Запоріжжя, 69600, Україна (helen.pavlyuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7821-5269>

МІРОШНИЧЕНКО Наїна – магістр, Запорізький національний університет, вул. Університетська, 66, Запоріжжя, 69600, Україна (krucijfinn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5853-4331>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.11>

Бібліографічний опис статті: Павлюк, О., Мірошніченко, Н. (2025). Вербалізація концепту FEU засобами французької фразеології. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 62, 95–103, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.11>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ FEU ЗАСОБАМИ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Вогонь – одна з чотирьох стихій, що приносить людям задоволення, радості, дає тепло, світло, гарячу їжу, але також несе загрозу здоров'ю, життю людей і тварин, може спричинити великі руйнування, знищення. Одним із засобів вербалізації концепту є фразеологізми, вони містять риси менталітету народу й елементи національного колориту.

Метою цієї статті є вивчення концепту FEU, реалізованого фразеологічними засобами сучасної французької мови.

Об'єктом дослідження є фразеологічні звороти з компонентом *feu*, а предметом – особливості фразеологічної презентації концепту FEU у французькій мовній картині світу. Матеріалом для розвідки слугували дані французьких фразеологічних і тлумачних словників.

Проаналізовані ФО з компонентом *feu* демонструють, що знання, досвід, уявлення про вогонь, здобуті поколіннями, віддзеркалені в сполучуваності цієї лексеми в мовленні. Фразеологізми з компонентом *feu* відбивають неабияке значення вогню у житті людей: він зігріває, дає змогу приготувати їжу, виготовити інструменти, зброю тощо. Водночас стихія вогню таїть у собі велику загрозу й небезпеку для життя людини й усього живого: пожежі та війни несуть спустошення і смерть. Разом з загальнолюдськими знаннями і досвідом про вогонь французькі фразеологізми відбивають елементи культури, історії, етнографії, психологію й менталітет французів. У фразеологізмах із компонентом *feu* відбиті історія й сучасність, властивості вогню, перенесені на людину, представляють риси її характеру, вчинки, звички, результати її діяльності.

У метафорі вогню концептуалізовано різні емоційні стани людини, яким властивий надвисокий ступінь прояву. У репрезентації характеру людини вогонь має двоякий прояв: ФО з компонентом *feu* презентують енергію, рішучість, новаторство, натхнення, завзятість, темперамент, талант, геніальність, але також гнівливість, нестриманість, запальність, безрозсудство суб'єкта. Різна образність фразеологічних одиниць викликає неоднакові уявлення та асоціації. Система образів, відображених у французьких фразеологізмах, що репрезентують концепт FEU, відбиває міжособистісні стосунки, окремі дії, вчинки й поведінку людини загалом, характер мислення, склад розуму, риси характеру французького народу.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, образність, мовна картина світу, метафора.

PAVLIUK Olena – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Second Foreign Language Teaching, Zaporizhzhia National University, 66, Universytetska str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine (helen.pavlyuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7821-5269>

MIROSHNYCHENKO Naina – Master, Zaporizhzhia National University, 66, Universytetska str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine (krucijfinn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5853-4331>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.11>

To cite this article: Pavliuk, O., Miroshnychenko, N. (2025). Verbalizatsiya kontseptu FEU zasobamy frantsuz'koyi frazeolohiyi [The verbalization of the FEU concept by means of French phraseology]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 62, 95–103. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.62.11> [in Ukrainian].

THE VERBALIZATION OF THE FEU CONCEPT BY MEANS OF FRENCH PHRASEOLOGY

Summary. Fire is one of the four elements that brings people pleasure and joy, provides warmth, light, and hot food, but it also poses a threat to the health and lives of humans and animals and can cause great destruction and devastation. One of the means of verbalizing this concept is through phraseological units, which contain features of a nation's mentality and elements of national color, etc.

The aim of this article is to study the concept of feu realized through the phraseological means of modern French language.

The object of the study is the phraseological presentation of the feu concept in the French linguistic worldview, while the subject comprises idioms containing the feu component. The research material was data drawn from French phraseological and explanatory dictionaries.

The analyzed phraseological units with the feu component demonstrate that the knowledge, experience, and ideas about fire gained by generations are reflected in the compatibility of this lexeme in speech. PUs with the feu component reflect the great importance of fire in people's lives: it warms, enables cooking, making tools and weapons, etc. At the same time, the element of fire is fraught with great threat and danger to human life and all living things: fires and wars bring devastation and death. Along with universal knowledge and experience of fire, French phraseology reflects elements of culture, history, ethnography, psychology, and mentality of the French. The phraseological units with the component feu reflect both history and modernity, where the properties of fire are transferred to people, representing their character traits, actions, habits, and the results of their activities.

The metaphor of fire conceptualizes various emotional states of a person characterized by an extreme intensity of manifestation. In the representation of a person's character, fire has a twofold manifestation; the PUs with the feu component represent the energy of determination, innovation, inspiration, perseverance, temperament, talent, genius, but also the subject's anger, impulsiveness, hot temper, recklessness. Different imagery of phraseological units evokes different ideas and associations. The system of images reflected in French phraseological units representing the feu concept reflects interpersonal relations, individual actions, deeds and behavior of a person in general, the nature of thinking, mindset, and character traits of French people.

Key words: concept, phraseological unit, imagery, linguistic worldview, metaphor.

Постановка проблеми. Вогонь – одна з чотирьох стихій. Він приносить людям задоволення, радість, дає тепло, світло, гарячу їжу, але неконтрольований вогонь несе загрозу здоров'ю, життю людей, довкіллю, заподіює шкоду майну, спричиняє великі руйнування, нищення; вогонь є великим випробуванням: з давніх часів він був символом грізних сил природи. Образ вогню,

символіка вогню неодноразово привертала увагу науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вогонь аналізували як лексему і як засіб мовного вираження відповідного концепту за текстами художніх творів і на матеріалі лексики і фразеології української та іноземних мов. Вербалізацію стихії вогню досліджували Н. Бабич, Я. Бечко, Н. Ф. Венжинович,

Г. П. Вишневецька, О. Ю. Довбня, І. М. Думчак, Т. Жалко, Л. Кравець, О. В. Сирота, О. В. Слініна, О. Г. Хомчак, А. П. Чаварга, Т. В. Чрділелі, С. А. Шуляк, І. В. Яремчук та інші.

Одним із засобів вербалізації концепту є фразеологізми, вони зберігають пам'ять про культурно-історичні обставини життя народу, містять риси його менталітету й елементи національного колориту. Лінгвісти вважають концепт практично невичерпним комплексом культурно зумовлених уявлень про предмет, явище чи ознаку в певній культурі (Ужченко, 2007, с. 295), а його предметно-образну основу – підґрунтям для пізнання навколишньої дійсності (Венжинович, 2018, с. 86).

Н. Ф. Венжинович зазначає, що ґрунтовне й різнобічне вивчення різних мов повинно базуватися не тільки на засвоєнні окремих слів із їхніми значеннями, а й на опануванні вільних і фразеологічних словосполучень, які беруть активну участь у двох процесах, пов'язаних із формуванням картини світу, оскільки лексико-семантична і фразеологічна сполучуваність є етнічно маркованою в тому розумінні, що властива тільки конкретному слову або фраземі в тій чи тій мові (Венжинович, 2018, с. 108).

Досліджуючи закономірності концептуалізації вогню на матеріалі української фразеології, Л. Кравець звертає увагу на те, що більшість фразеологізмів, що містять мовні знаки концептосфери *вогонь*, виникла внаслідок переінтерпретації психоемоційних і фізичних станів людини та інтенсивності певних дій на основі аналогізації з вогнем у різних його виявах. Виявлені науковицею фразеологізми мають різні інтегральні значення та неоднакове емоційно-оцінне забарвлення (Кравець, 2020, с. 206). Одним із завдань сучасної лінгвістики є відтворення, реконструкція всіх знань про світ. Саме у фразеології зафіксована та картина світу, що відбиває уявлення мовців, їхнє бачення і сприйняття навколишнього світу, їх життєвий досвід і традиції, їхнє ставлення до оточення, а також оцінки ситуацій, людей, подій тощо.

Актуальність нашої розвідки визначає те, що в лінгвістичній літературі останніх десятиліть увага науковців зосереджена на вивченні концептів, що мають загальнолюдську цінність. Лексема *feu* широко репрезен-

тована у французькій фразеології, разом з тим особливості вербалізації концепту FEU на матеріалі фразеологізмів французької мови залишилися поза увагою дослідників.

Метою нашої розвідки є дослідження концепту FEU, реалізованого фразеологічними засобами французької мови. Для виконання поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**: виявлення фразеологізмів, у яких актуалізована лексема-репрезентант концепту FEU; встановлення когнітивних рис і аналізованого концепту й культурно-національної специфіки аналізованого концепту FEU в його фразеологічній презентації.

Об'єктом дослідження є фразеологічні звороти з компонентом *feu*, а **предметом** – особливості фразеологічної презентації концепту FEU у французькій мовній картині світу. **Матеріалом** для нашої розвідки слугували дані французьких фразеологічних і тлумачних словників.

Виклад матеріалу. У нашій розвідці ми проаналізуємо фразеологічне вираження концепту FEU у французькій мовній картині світу, розглянемо, як відбито у фразеологізмах з компонентом *feu* світосприйняття, світорозуміння, а також колективний досвід французького народу.

Французький іменник *feu* походить від латинського *focus* «вогнище». Різні значення лексеми *feu* віддзеркалені в лексичних значеннях багатьох фразеологізмів, що містять цей компонент.

Певна група фразем з компонентом *feu* несе на собі відбитки вірувань, ритуалів, міфів, пов'язаних із вогнем. Зазвичай вони мають зв'язок із конкретними біблійними сюжетами та персонажами. Чимала їх кількість зафіксована в мовах різних народів. Біблійне походження мають фраземи *du feu de Dieu*, *le feu du ciel*, *feu céleste* (TLFi), вогонь, що розсікає небо, схожий на блискавку, позначає божественний знак, нерідко як покарання, але також може нести благословення чи одкровення; дуже сильний вогонь, *feu d'enfer* (Rey, 1993, с. 356), представляє традиційне бачення християнського пекла. Згадувана у Біблії Долина Гінном *le feu de la Géhenne*, *la Géhenne du feu* (TLFi) є символом пекла і пекельного вогнища, що чекає грішників. Фразема *gravé en lettres de feu* (Intern@ute) –

вписаний вогняними літерами – описує те, що фундаментально характеризує особу або предмет чи написано в дивний спосіб. Біблійне походження має також вираз військового сленгу (*faire son*) *baptême du feu* (TLFi) – бойове хрещення, перше випробування у бою, переносно «перше серйозне випробування в якій-небудь справі». Біблійне походження має прислів'я, що переносить властивості вогню на людські вчинки, *Faute de bois, le feu s'éteint* (Rey, 1993, с. 357) – Якщо вогонь не підтримувати, він згасне; «Коли немає ябедника, сварка затихає».

ФО *Feu sacré* або *Saint feu* (Rey, 1993, с. 357) – Священний вогонь – сходиться до грецького міфу про Прометея; *feu sacré* – це «ентузіазм, натхнення», а також «божий дар, талант»; зі священним вогнем пов'язувано геніальність видатних людей, їхнє натхнення: *le feu du génie, avoir le feu sacré* (TLFi), а також завзяття в роботі: *avoir le feu sacré pour le travail* (Rey, 1993, с. 357).

Працьовитість, відповідальне ставлення до справи вербалізовані фраземами *mettre (qch) sur le feu* (TLFi) – зайнятись чим-небудь, зокрема *mettre les fers au feu* – взятися як слід до роботи або за справу; *avoir deux (plusieurs) fers au feu* – виконувати одночасно кілька завдань, мати водночас кілька проєктів; *cracher le feu* (TLFi) (дослівно: «дихати вогнем, вибульовувати вогонь»). Енергійність і активні дії суб'єкта яскраво презентує розмовний фразеологізм *péter le/du feu* (Rey, 1993, с. 359) (дослівно: «пердіти вогнем»); *Ça va péter du feu* позначає, що справи підуть наперекіс.

Ім'я аналізованого концепту, наявне в багатьох ФО, передає уявлення про запальний темперамент, гарячковість, нестриманість людини: *avoir un tempérament de feu, avoir du feu, prodiguer les feux* (TLFi). Деякі фраземи фокусують увагу на фізіологічній реакції організму, засвідченій відчуттям жару, який кров розносить тілом: *avoir du feu dans les veines; avoir du feu dans le sang* (D.Ac); на зміні кольору, почервонінні від приливу крові до щік, до обличчя внаслідок підвищеної температури або сильного емоційного збудження (гнів, сором): *avoir les joues en feu, avoir le visage en feu; Le feu lui monte au visage*. (D.Ac).

Фразема *être en feu* (TLFi) також характеризує стан людини під час підвищеної

температури або сильного збудження, коли все тіло ніби охоплене вогнем; ФО *être tout feu, être (tout) de feu pour (qch)* (D.Ac) аналогізують до вогню рішучих, пристрасних людей, які прагнуть чогось кращого; властиву їм здатність запалити інших вербалізує фразема *communiquer le feu* (D.Ac). Вогонь нерідко пов'язують із творчістю, відкриттями, новаторством: *prendre feu pour (qch)* (Rey, 1993, с. 359) – метафорично про людину, якій властиво спалахнути ідеєю, але також про ту, яка легко роздратовується, не терпить жодних суперечностей у дискусії.

Тривалий час люди боялися вогню, який спалював усе: ліси, поля, будинки тощо; вони бачили, які руйнування несли за собою пожежі; люди боялись його руйнівної сили, про це свідчить порівняльний зворот, що передає високу інтенсивність емоції: *craindre comme le feu* (D.Ac), а також прислів'я *Un bon vaisseau ne craint que la terre et le feu* (D.Ac). Через пожежу піднімали тривогу, кликали всіх на допомогу: *«au feu», crier au feu* (Rey, 1993, с. 358), відповідно люди збігались, щоб допомогти або подивитись: *zаст. courir à (qch) comme au feu* (D.Ac) – переносно «поспішати, щоб побачити, що відбувається».

Фразеологізми *se jeter (se mettre) dans le feu pour (qqn); passer dans le feu pour (qch, qqn)* (Rey, 1993, с. 360), порівняймо: *imu (nimu, готовий) в вогонь і [в] воду* метафорично передають абсолютну відданість іншій людині або ідеї, здатність жертвувати собою, не шкодувати себе, свого життя, здоров'я заради справи або іншої людини.

Вогонь символізує переконання людини у власній правоті, слугує певним мірилом її впевненості: *(en) mettre sa main au feu* (Rey, 1993, с. 359), порівняймо: *давати голову (руку) на відруб (відсіч)*. ФО сходиться до випробувань Середньовіччя і до Святого Людовіка, який, щоб перевірити, чи говорить обвинувачений правду, змушував його брати правою рукою розпечений на вогні залізний прут і нести його приблизно на десять кроків. Уважалося, що Бог за три дні зцілює опіки невинних, отже, переконані у власній правоті готові були «покласти руку у вогонь». Сягає Середньовіччя також зворот *épreuve de (du, par le) feu* (Intern@ute). Цей вираз представляє перевірку вогнем, коли для вирішення конфліктної ситуації двоє людей хапали

руками шматок розпеченого на вогні металу, у цьому випробуванні перемагав той, хто одужував першим; відповідно *être à l'épreuve du feu* (Intern@ute) – бути невразливим.

Фразема *à petit feu* «повільно; так, щоб біль тривав довше» у Середньовіччі позначала катування інквізиції, а саме спалення на повільному вогні – *brûler (cuire, faire mourir) qqn à petit feu* (Rey, 1993, с. 358). Переносно переживання, викликані нетерпінням, вербалізовані фразеологізмами: *brûler à petit feu, être sur du feu*. Дієслівний зворот *mourir à petit feu* (Rey, 1993, с. 358) метафорично описує повільне згасання: *Cette entreprise meurt à petit feu* (D.Ac). З початку XIX століття, після винаходу газової плити, яка давала можливість вибирати потужність вогню для приготування їжі, у гастрономічному дискурсі *à petit feu* позначає «на повільному вогні».

Образ виверженого вулкана реалізований у фраземі *être tout feu tout flamme* (Rey, 1993, с. 358), яка вербалізує ентузіазм людини перед якимось випробуванням; її надмірне збудження у той чи той момент або період від іншої людини, від справи, яку виконує; її готовність швидко взятись до справи, майже не роздумуючи. Але у складі фразеологізмів *jeter (lancer, vomir) feu et flamme* (Rey, 1993, с. 357) ці елементи (*feu, flamme*) репрезентують надзвичайно бурхливий прояв гніву й обурення нестриманої особи, її крайню роздратованість, збудженість. Інтенсифікація стану збудження досягається за рахунок двох лексем *feu* і *flamme*, що позначають те саме.

Деякі фразеологізми виникли на основі уподібнення психоемоційних станів людини до тих, що виникають від дії вогню, безвідносно до певного органу. Стійкий зворот *prendre feu* (Rey, 1993, с. 359) у прямому значенні «зайнятись, спалахнути», у переносному – «спалахнути гнівом, розлютитись», передає бачення оточенням стану нервового збудження людини, її роздратування. У фразеологізмі *prendre feu comme (de l') amadou* (TLFi) – втрата самовладання, самоконтролю подібна до спалаху вкрай легкозаймистої губчастої речовини з гриба-трутовика (*l'amadou*). ФО *feu qui couve sous la cendre* (TLFi) образно представляє людські переживання, почуття, котрі ще не виявили себе, але таємно розвиваються і з часом загрожують з часом

вибухнути; приховування людиною бажання помститись в очікуванні слушної нагоди. Уявлення про легкозаймистість, горючість гніву зафіксоване у стійкому звороті на позначення безрозсудних вчинків людини *dans le feu de sa colère* (TLFi). Фраземи *sous le feu de (qch), dans le feu de (qch /l'action), au feu de (qch)* (Rey, 1993, с. 357–358) аналогізують до вогню складну ситуацію, у якій опинилась людина.

Тимчасову втрату розуму образно описує ФО *le feu lui sort par les yeux* (D.Ac), дослівно: «вогонь виходить з його (її) очей»; сильне розумове або емоційне збудження передають фразеологізми *avoir la tête en feu, zasm. avoir le feu à la tête* (Rey, 1993, с. 358). У цих фраземах увага сфокусована на певних зонах локалізації вогню: *les yeux, la tête*. Компонент *feu* у фраземі *n'y voir que du feu* (Rey, 1993, с. 359) – нічого не розуміти – відсилає до спалаху в очах, спричиненого сильним ударом по голові, що унеможливорює адекватне бачення реальності.

Нерозумне ставлення до своїх сил, енергії, таланту, але також гнівливості представлені у стійкому звороті *jeter (tout) son feu* (D.Ac) – блиснути, як феєрверк, витратити даремно свій жар, свої сили; виплеснути свій гнів, своє обурення. Як бачимо, фразеологізми з компонентом *feu* характеризують переважно ті аспекти життя, що пов'язані з психологічними особливостями людини, її психічними станами.

Чимало французьких фразеологізмів з компонентом *feu* вербалізують людські недоліки, вади, негідні вчинки. Дії провокатора, який може спричинити чи загострити конфлікт, репрезентує фразеологізм *mettre le feu aux poudres* (Rey, 1993, с. 359) (дослівно: «підпалити порох»). Фразема походить із військової справи: порох – перша органічна сполука, яка у взаємодії з вогнем спричиняла потужний вибух. ФО *souffler le feu* або *souffler sur (le) feu* (Rey, 1993, с. 359) у прямому значенні описують дії людини, яка підтримує багаття, у переносному – вербалізують уявлення про того, хто розбурхує сварку, роздмухує пристрасті, підбурює інших до якихось недобрих вчинків. Дії палія й намовника називає ФО *foutre le feu à* (TLFi) – підпалити; у переносному значенні «внести сум'яття, призвести до розладу».

Уявлення про хитруна вербалізоване у фраземах *se servir de la patte du chat pour tirer*

les marrons du feu; tirer les marrons du feu pour qqn (D.Ac). Афоризми сягають байки Жана де Лафонтена «*Le Singe et le Chat*», у якій мавпа Бертран змушувала kota Ратона тягати для себе каштани з вогню. Ідея полягає в тому, що хтось ризикує у справі, від якої виграє інший: кіт ризикує обпалити лапу, виймаючи каштани з вогню, якими насолоджуватиметься мавпа.

Дії егоїстичної людини, яка не думає про шкоду в момент отримання для себе найменшої переваги, найменшого зиску, описує застаріле прислів'я *Il mettrait le feu à la maison du voisin pour faire cuire un œuf* (Rey, 1993, с. 360).

Про незначущість деяких людських недоліків за умови досягнення бажаного результату нагадує прислів'я: *Le bois tordu fait le feu droit; Bûche tordue fait bon feu* (Intern@ute). – Криві дрова, та прямо горять.

З вогнем асоціюється швидкий рух: через стрімке поширення полум'я людина біжить, утікає. І, навпаки, відсутність полум'я символізує певну повільність, неспішність у справах – див. стилістично марковані (позм.) фраземи *Il n'a pas le feu à la maison, Y a pas le feu (au lac / dans les montres / au robinet)* (Rey, 1993, 359–360), що пов'язують відсутність вогню загалом або там чи там із неквапливістю, «не горить, нема куди поспішати».

Образ, створюваний розмовними або просторічними фраземами *avoir le feu au cul (au derriere, quelque part...)* (Rey, 1993, с. 358) (з кінця XVII століття), *avoir le feu aux trousses, avoir le feu aux miches, avoir le feu au derche, avoir le feu au derriere, avoir le feu aux fesses, avoir le feu quelque part* (TLFi), семантично прозорий, оскільки той, у кого дупа палає, рефлекторно пришвидшується; із цими фразеологізмами також пов'язане значення «відчувати постійну сексуальну жагу». Вогонь уявляється носіям французької мови також таким, що може покvapити інших, спонукати їх до дій: *mettre le feu sous le ventre de qqn* (Rey, 1993, с. 359), *zasm. mettre le feu au ventre de qqn* (TLFi).

Домашнє вогнище – символ сімейного затишку, добробуту; у фраземі *au coin du feu* (Rey, 1993, с. 357) вогонь вербалізує уявлення про тісне сімейне коло; у застарілому, датованому першою половиною XVI століття виразі *avoir le dos au feu et le ventre à table* (D.Ac) – відчуття комфорту під час прийому їжі.

Фразеологізми *rester au coin du feu, ne pas bouger de son feu, ne pas bouger du coin du (de son) feu, n'aimer que le coin de son feu, ne pas (jamais) quitter le coin de son feu* (D.Ac, TLFi) фіксують уявлення про емоційних зв'язок людини з її домівкою. Фразема *être pot-au-feu* (TLFi) презентує домовальника; *pot-au-feu* (дослівно: «казан на вогні») – традиційну страву французької кухні, відому з раннього Середньовіччя.

ФО з компонентом *feu* можуть також представляти соціальний статус людини, її рівень життя, наприклад, достаток і повний комфорт, життя на широку ногу багатой марнотратної людини, яка ні в чому собі не відмовляє: *faire grande chère et beau feu; bonne chère et grand feu* (TLFi); відсутність домівки, життя злидня: *n'avoir feu ne lieu; n'avoir ni feu ni lieu; sans feu ni lieu* (Rey, 1993, с. 358); бідність: *manquer de feu et de pain* (TLFi).

Вогонь – найдавніший атрибут приготування їжі. ФО *être dans son coup de feu, avoir le coup de feu* (Rey, 1993, с. 357) позначають моменти активності біля плити, а також поспішні приготування взагалі до будь-чого. Кулінарні фразеологізми з компонентом *feu* набувають переносного значення й уживані метафорично в інших сферах життя. Так, переносне значення розмовної фраземи *avoir quelque chose (du lait, etc.) sur le feu* (Rey, 1993, с. 358) – «працювати над чимось, мати невідкладне завдання».

Нерідко фразеологізми з компонентом *feu* актуалізують небезпечність вогню для людини. У ФО *jouer avec le feu* (Rey, 1993, с. 359) звучить застереження про ризики забавок з вогнем, про необачну поведінку – *tu joues avec le feu* або констатація можливості наразитися на небезпеку, якщо не зважати на наслідки – *il (elle) joues avec le feu*; уявлення про поганий розвиток подій вербалізує фразема *feu est (abo se met) dans ses affaires* (D.Ac). Попередження про небезпечність вогню містить прислів'я: *Il ne faut pas jouer avec le feu* (D.Ac). Про того, хто переймається за свої слабкі місця, нагадує прислів'я *Qui a le cul pailleux a toujours peur que le feu n'y prenne* (Intern@aute). – Той, у кого дупа з соломи, боїться, щоб вона не спалахнула. Ці влучні образні вислови мають повчальне значення, навіть маленька іскра здатна запалити вогонь: *Petite étincelle engendra le feu* (abo le grand

feu) (Intern@ute) – як маленька іскорка породжує полум'я, якась дрібниця може призвести до серйозних наслідків.

Подвійну або посилену небезпеку, скрутне становище репрезентує стійкий зворот *être entre deux feux* (Rey, 1993, с. 358), що позначає небезпечне становище, коли загроза надходить з обох боків, у прямому значенні – «між двома вогнями», у переносному – «між двома небезпеками»; а також у застарілій ФО *sauter de la poêle au feu* (або *dans le feu*), *tomber de la poêle dans le feu* (D.Ас) – з однієї біди до іншої, ще більшої.

Досвід про небезпеку, яку несе взаємодія вогню та олії, відображено також у виразі *jeter* (або *mettre*) *de l'huile dans* (або *sur*) *le feu* (Expressio), вживаному в прямому та переносному значеннях, в останньому позначає «розпалювати ворожнечу, сварки, викликати загострення або посилення конфлікту, ускладнення важкої ситуації». Цей вираз датований XVII століттям, його приписують мадам де Севін'є. Усім зрозуміла паралель між займистою природою олії, яка не гасить, а розпалює пожежу, і людиною, яка погіршує ситуацію, замість того, щоб її вирішити, розпалює ворожнечу та сварки, викликає загострення або посилення конфлікту. Порівняймо з українським прислів'ям *Вогонь олією не гасять*.

Інший кулінарний досвід віддзеркалює прислів'я: *Qui approche le beurre du feu ne l'empêche pas de fondre* (Intern@ute) – Той, хто багато ризикує, відчує наслідки.

Про небезпеку, більшу за попередню, повідомляє прислів'я *se jeter dans le feu pour éviter la fumée* (Rey, 1993, с. 359). Ідеться про народного персонажа, дурника Грибуя (*Gribouille*), який потрапляв у всілякі історії і якось, щоб уникнути диму, кинувся у вогонь.

Неподільними, як причина та її наслідки, постають у прислів'ях вогонь та дим; дії та почуття, котрі людина прагне приховати, завжди проявляються якимись підказками: *Il n'y a point* (*Il n'y a pas*) *de fumée sans feu*; *Il n'y a point de feu sans fumée* (D.Ас). На важливість вибору товаришів натякає прислів'я *Si l'on n'est pas brûlé par le feu, on est noirci par la fumée* (Intern@ute) – Хто не згорів від вогню, той почорнів від диму. Якщо погана компанія й не зіпсує вашу мораль, то неодмінно заплямить вашу репутацію.

Дві протилежні стихії, вогонь і вода, становлять одне з універсальних протиставлень: *c'est l'eau et le feu* (*c'est le feu et l'eau*), *être* (*comme*) *l'eau et le feu* (Rey, 1993, с. 360) – дві абсолютно несумісні речі, поєднання незбіжного репрезентує також фразеологізм *marier l'eau et le feu*, дослівно: «одружити вогонь і воду».

У французьких фразеологізмах з компонентом *feu* нерідко відбиті уявлення про швидкоплинність, недовговічність усього; почуття, що не триває довго, називають *un feu de paille* (Rey, 1993, с. 357); про швидкоплинне захоплення, що проходить так само швидко, як згорає солома, свідчать прислів'я: *c'est un feu* (*ce n'est qu'un*) *feu de paille, cela passe* (*se passe*) *comme feu de paille* (Rey, 1993, с. 357). Використання всіх наявних засобів для досягнення мети вербалізує ФО *faire feu de tout bois* (Rey, 1993, с. 358), дослівно: «спалити всі дрова, щоб розпалити вогонь».

Крім уже згаданих, численні стійкі звороти з компонентом *feu* пов'язані з військовою сферою, бойовими діями, зі зброєю, одним із значень лексеми *feu* є «постріл з вогнепальної зброї»: *allumer des feux, attiser le feu, faire feu, faire long feu* (*vieilli*), *ne pas faire long feu, entre deux feux/sous le feu* (*de qch/qqn*), «*ouvrez le feu*»; «*cessez le feu*», *soutenir le feu, essuyer le feu de la place, feu croisé, feu nourri* (TLFi) тощо. Чимало з них у переносному значенні надають висловлюванню образності, емоційності, експресивності, наприклад, військовий наказ або опис початку бойових дій із застосуванням вогнепальної зброї *ouvrir le feu* (*sur*) (Rey, 1993, с. 359) має переносне значення «першим взяти слово, почати атаку (словами)». Дієслівна фразема *aller au feu* (TLFi) – «йти у вогонь», до бою, переносно позначає вогнетривкість: *ce verre va au feu* – вогнетривке скло.

Застаріла ФО *faire long feu* (Rey, 1993, с. 359) – переносно «не досягти своєї цілі, провалитись, зазнати невдачі, помилитись», у прямому значенні «дати осічку» вживалась щодо перших зразків вогнепальної зброї; якщо порох був вологим, гаснув або горів занадто довго, артилеристи не могли випустити снаряд. Через незрозумілість звороту стали помилково додавати заперечення, фразема *ne pas faire long feu* (Rey, 1993, с. 359) –

не тривати довго; про тяжкохворого говорять: *Il ne fera pas long feu* – Він довго не протягне.

Пов'язаний із вибуховою речовиною розмовний зворот *mettre le feu aux poudres (à la poudre)* (Rey, 1993, с. 359) у прямому значенні називає диверсійні дії «підпалити, підірвати»; у переносному – «збудити ненависть, розбрат, бунт, спровокувати конфлікт, роздратувати», але також «спричинити сильну бурхливу реакцію, викликати сильне збудження, хвилювання»; для цього достатньо найменшої іскорки *c'est l'étincelle qui a mis le feu aux poudres* (Expressio). У XVI столітті говорили *mettre le feu aux étoupes* (Rey, 1993, с. 359) (пізніше *étoupes* «клоччя» – легкозаймистий матеріал) – викликати гнів або романтичну пристрасть, у XVII столітті іменник *la poudre* замінив *l'étoupe*. «Мирна» ФО *attiser le feu* (TLFi) – мішати дрова (у печі) – у переносному значенні позначає «розпалити вогонь (війни, повстання)».

Компоненти *fer* і *feu* сходять до давньої медицини, коли ножем і вогнем виліковували рани, згодом вони стали позначати розмах воєнних дій, повне знищення і руйнування при захопленні територій, безжальне, жорстоке вбивство мешканців, застосування крайнього насилля: *porter le fer et le feu dans un pays, détruire par le fer et (par) le feu, employer le fer et le feu, par l'épée et par le feu* (TLFi). Також і *mettre (un pays) à feu et à sang* (Rey, 1993, с. 358) – спустошувати, чинити звірства воєнними діями; зворот датований першою половиною XIX століття; його поява зумовлена кровопролитними війнами, у котрих вогонь використовували як засіб знищення. Компонент *feu* передає уявлення про руйнуваннями, *fer, sang, épée* – про вбивства, знищення.

Компоненти *feu* і *fers* (у множині) на позначення предметів, вироблених із заліза, представлені в «мирних» фраземах: *faire feu des quatre fers, des quatre pieds* (Rey, 1993, с. 359) – швидко скакати, аж іскри з-під копит (*fers* «підкова»), тікати, у переносному значенні: «активно діяти, робити все можливе, щоб досягти успіху, використовувати всі ресурси», але також «емоційно реагувати»; *avoir deux (plusieurs) fers au feu* – виконувати одночасно кілька завдань, справ; *tenir deux fers au feu* (Intern@ute), що метафорично означає «організуватися таким чином, щоб зберегти дві можливості діяти, забезпечити два резуль-

тати», (*fers* «кайдани»), символ рабства,гноблення, ув'язнення.

З іншими професійними сферами пов'язані фраземи: *donner (obtenir) le feu vert à qqn* (D.Ac) «дати (отримати) дозвіл»; *avoir le feu vert* (Expressio) «мати дозвіл на виконання певних дій»; *brûler le feu rouge, griller le feu rouge* (D.Ac) «проігнорувати сигнал зупинки» (транспорт); *être sous le feu des projecteurs, sous les feux de la rampe* (Expressio) (мистецтво) та інші.

Висновки. Отже, фразеологізми слугують своєрідним сховищем національно-культурної пам'яті, виражають народну мудрість, зберігають і узагальнюють спостереження людей, їхній життєвий довід. Разом з загально-людськими знаннями і досвідом про вогонь французькі фразеологізми відбивають елементи культури, історії, етнографії, психологію і менталітет французів. ФО з компонентом *feu* засвідчують неабияке значення вогню у житті людей: він зігріває, допомагає приготувати їжу, виготовити інструменти, зброю тощо. Водночас стихія вогню таїть у собі велику загрозу й небезпеку для життя людини та всього живого: пожежі й війни несуть спустошення та смерть.

Метафора вогню концептуалізує емоційні стани людини, позначені надвисоким ступенем прояву. У репрезентації характеру людини вогонь виконує подвійну функцію: ФО з компонентом *feu* презентують енергію рішучість, новаторство, натхнення, завзятість, темперамент, талант, геніальність, але також гнівливість, нестриманість, запальність, безрозсудство суб'єкта. Різна образність фразеологічних одиниць викликає неоднакові уявлення та асоціації. Система образів, відображених у французьких фразеологізмах, що репрезентують концепт FEUX, відбиває міжособистісні стосунки, окремі дії, вчинки і поведінку людини загалом, характер мислення, склад розуму, риси характеру французького народу.

Перспективою подальшого вивчення концепту FEUX вважаємо аналіз особливостей функціонування лексем та фразем на позначення вогню у художніх творах французьких письменників XIX–XXI ст., зіставлення концепту FEUX з відповідними концептами в інших мовах (романських, слов'янських, германських), зіставлення концептів FEUX та EAU у французькій фразеологічній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА

- Венжинович Н. Ф.** Фраземіка української літературної мови : когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.
- Кравець Л.** Концептуалізація вогню в українських фразеологізмах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2020. Вип. 2. № 44. С. 202–207. DOI: doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1561
- Ужченко В. Д., Ужченко Д. В.** Фразеологія сучасної української мови : [Навч. посіб]. Київ : Знання, 2007. 494 с.
- Dictionnaire de l'Académie française, 9e édition (actuelle). (D.Ac). URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9F0588> (дата звернення: 07.02.2025)
- Expressio : Les expressions françaises décortiquées. URL: <https://www.expressio.fr/expressions/> (дата звернення: 07.02.2025).
- Intern@ute : expressions. URL: <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise> (дата звернення: 07.02.2025).
- Rey A., Chantreau S.** Dictionnaire d'expressions et locutions. Le Robert, 1993. 888 p.
- TLFi : Trésor de la Langue Française informatisé. ATILF – CNRS & Université de Lorraine. URL: <http://atilf.atilf.fr/> (дата звернення: 07.02.2025).

REFERENCES

- Dictionnaire de l'Académie française, 9e édition (actuelle). (D.Ac) [Larousse Dictionary of the French Academy, 9th edition (current)]. Retrieved February 02, 2025, from <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9F0588> [in French].
- Expressio: Les expressions françaises décortiquées [Expressio: French expressions analyzed]. Retrieved February 02, 2025, from <https://www.expressio.fr/expressions/> [in French].
- Intern@ute : expressions. Retrieved February 02, 2025, from <https://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise> [in French].
- Kravets', L.** (2020). Kontseptualizatsiya vohnyu v ukrayins'kykh frazeolohizмах [Conceptualization of fire in Ukrainian phraseology]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Filolohiya – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology* (Issue 2(44), (pp. 202–207). DOI: doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1561 [in Ukrainian].
- Rey, A., & Chantreau, S.** (1993). Dictionnaire d'expressions et locutions [Dictionary of expressions and phrases]. Le Robert [in French].
- TLFi: Trésor de la Langue Française informatisé. ATILF – CNRS & Université de Lorraine [TLFi: Computerized Treasury of the French Language. ATILF – CNRS & University of Lorraine]. Retrieved February 02, 2025, from <http://atilf.atilf.fr/> [in French].
- Uzhchenko, V. D., & Uzhchenko D. V.** (2007). *Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy: navch. posib. [The phraseology of the modern Ukrainian language]*. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
- Venzhynovych, N. F.** (2018). *Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy: kohnityvnyi ta linhvokulturolohichni aspekty [Phrasemics of the Ukrainian Literary Language: Cognitive, Linguistic, and Culturological Aspects]*. (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.05.2025 р.

Прийнято до друку 29.08.2025 р.

Опубліковано: 05.09.2025 р.